

УДК 349.2

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Котова Л.В.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства, СНУ ім. В. Даля

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених, досліджено теоретичні підходи щодо тлумачення поняття «захист трудових прав працівників». Надано авторське розуміння поняття «правового регулювання захисту трудових прав працівників». Констатовано, що незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, норми яких спрямовано на регулювання захисту трудових прав працівників, законодавство у зазначеній сфері має велику кількість недоліків та прогалин, що в свою чергу дає роботодавцям реальні можливості без перешкод порушувати трудові права працівників.

Ключові слова: *права, трудові права, працівник, правове регулювання, захист трудових прав, нормативно-правовий акт.*

Постановка проблеми. Праця – це невід’ємна частина життя будь-якої людини, адже лише здійснюючи трудову діяльність особа може заробити грошові кошти, які їй необхідні задля забезпечення своїх фізіологічних та соціальних потреб. Право на працю, відповідно Конституції України, є одним із основних прав кожної людини. Проте, сучасні соціально-політичні та економічні умови, що склались у нашій державі, призводять до того, що роботодавці, користуючись безвихідним положенням людини, досить часто порушують гарантоване Основним Законом право людини. А від так, обов’язком держави є створити такі умови, за яких роботодавець не зможе порушувати трудові права працівників, а сам робітник матиме можливість без перешкод ці права захистити. Ми переконанні, що досягнення зазначеного є неможливим без створення належної правової бази щодо захисту трудових прав працівників.

Стан дослідження. Проблема правового регулювання захисту трудових

прав працівників не є новою. Вона була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, вказаному питанню приділяли увагу: Є.Ю. Подорожній, М.І. Іншин, І.О. Снігірьова, В.М. Толкунова, Є.Б. Хохлов, М.М. Клемпарський, Л.В. Могілевський, А.С. Колотік, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, М.П. Стадник, Н.М. Хуторян, Ю.В. Баранюк, О.В. Макогон, Л.П. Гаращенко та багато інших. Проте, варто зазначити, що в сучасних умовах розвитку українського суспільства, зазначена проблематика набуває нової актуальності та потребує більшої уваги з боку вітчизняних науковців.

Саме тому метою статті є: розглянути як відбувається правове регулювання захисту трудових прав працівників.

Виклад основного матеріалу. Почати розгляд основного питання, що представлено у даному науковому дослідженні, найбільш доцільно із

визначення того, що представляє собою захист трудових права працівників. Так, В.Я. Вавженчук зазначає, що існує два розуміння поняття «трудова права». З однієї сторони, це є можливості людини у сфері праці, записані у вигляді норм, що закріплені в діючих нормативно-правових актах різного рівня, і які необхідні для її гідного існування й розвитку та забезпечення якості життя. З іншої сторони, трудові права – це визначені нормативно-правовими та іншими актами конкретні можливості суб'єктів трудових правовідносин, що можуть бути реалізовані під час вступу в такі в правовідносини [1, с.91].

В свою чергу, під захистом трудових прав, на переконання В.Б. Бурака, слід розуміти сукупність матеріально-правових заходів, організаційних і процесуальних способів припинення і попередження порушень трудового законодавства, відновлення порушених трудових прав громадян і відшкодування понесеної внаслідок цього шкоди. Захист передбачає як діяльність державних і уповноважених державою органів, так і діяльність самих суб'єктів правовідносин по усуненню перешкод, а також відновленню порушених трудових прав [2]. В.О. Сафонов під захистом трудових прав працівників розуміє правореалізуючу діяльність, яка здійснюється у встановленому законодавством порядку працівником (безпосередньо або через представників) чи уповноваженими на те органами та виражається у застосуванні правових мір до роботодавця, який не виконує покладені на нього обов'язки і (чи) скоює дії, що перешкоджають нормальному здійсненню прав працівників [3, с. 35]

Варто погодитись із К.М. Гусовим і В.М. Толкуновою, відповідно до точки зору яких, під захистом трудових прав працівників треба розуміти реалізацію захисної функції трудового права, яка, у свою чергу, відображає захисну функцію держави. Захист трудових прав у вузькому

розумінні – це забезпечення трудових прав, їх захист від порушень, у тому числі й профілактика, відновлення незаконно порушених прав і встановлення трудовим законодавством та діями відповідних органів відповідальності роботодавців за порушення трудових прав працівників [4, с. 383]. Як ми вже відзначали, належний захист трудових прав працівників є неможливим без здійснення відповідного правового регулювання.

Так, правове регулювання, стверджує В.М. Сирих, – це діяльність держави і суспільства, здійснювана в процесі підготовки й прийняття норм права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [5, с.148]. О.М. Мельник вважає, що правове регулювання – це здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку [6, с. 100]. О.Ф. Скакун вказує, що правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [7, с.488].

Таким чином, під правовим регулюванням захисту трудових прав працівників слід розуміти сукупність законодавчо встановлених юридичних засобів, застосування яких дозволяє забезпечити належну реалізацію захисту трудових прав працівників та врегулювати правовідносини, що виникають між найманим робітником та роботодавцем. Правове регулювання здійснюється за допомогою відповідних правових норм, під якими слід розуміти загальнообов'язкове правило соціальної поведінки, встановлене або санкціоноване державою, виражене публічно у формально-визначених приписах, як правило у письмовій формі, та охоронюване органами держави шляхом

контролю за його дотриманням або застосування передбачених законом заходів примусу за правопорушення [8, с.247,250].

Слід зазначити, що правові норми знаходять своє відображення у відповідних нормативно-правових актах, тобто у офіційних письмових документах, які приймаються уповноваженими органами держави і встановлюють, змінюють, припиняють чи конкретизують певну норму права [9, с. 192]. Так, розглядаючи нормативно-правові акти, норми яких спрямовано захист трудових прав працівників, в першу чергу слід вказати Основний закон нашої держави – Конституцію України, стаття 43 якої проголосила, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Разом із тим, у зазначеній статті також визначаються і основні гарантії на трудову діяльність, та трудові права працівників, зокрема: право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; право на своєчасне одержання винагороди за працю; право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на відпочинок; право на соціальний захист; гарантується захист від незаконного звільнення; забороняється використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах [10]. Отже, Конституція України визначила лише базові трудові права людини, які підлягають захисту. Більш детально зміст цих прав та порядок їх захисту розкривається в інших нормативно-правових актах різної юридичної сили.

Серед таких нормативно-правових актів в першу чергу слід вказати Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України). Стаття 2 Кодексу визначила основні трудові права громадян. Крім того, в рамках нашого дослідження обов'язково слід зазначити, що положення вказаної статті закріпило право працівників на звернення до суду для вирішення трудових

спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством [11]. Розглядаючи норми КЗпП України, що спрямовані захист трудових прав працівників, вважаємо, що їх доцільно розділити на три великі групи:

1) Норми, що спрямовані на захист реалізації права на працю. Так, по-перше слід вказати статтю 5¹, яка визначає, що жодній людині не може бути відмовлено у прийнятті на роботу без належного обґрунтування. Крім того, стаття 21 визначає, що укладання трудового договору є ефективним засобом захисту трудових прав працівників. Трудовий договір є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладання трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін [11]. У разі порушення умов трудового договору з боку роботодавця, працівник може відстояти своє порушене право у встановленому законодавством України порядку.

2) Другу групу складають норми, які спрямовані на захист трудових прав працівників безпосередньо під час виконання ними своїх трудових обов'язків. Серед них можна назвати: 1) право на об'єднання в профспілки (стаття 2); 2) право

на здоров'я та безпечні умови праці (додержання правил і норм з техніки безпеки, необхідне освітлення, опалення, вентиляція, усунення шкідливих наслідків шуму, випромінювань, вібрації та інших факторів, які негативно впливають на здоров'я робітників, і т. ін.); 3) право на отримання соціальної допомоги; 4) на отримання відпусток 5) визначення графіку роботи, що не суперечить нормам чинного законодавства; 6) оскаржувати накладене на працівника дисциплінарне стягнення тощо [11].

3) І останню – третю групу складають норми КЗпП України, які захищають права працівників при вивільненні. Такими нормами є: стаття 36, яка визначає підстави припинення трудового договору; ст.38 що визначає порядок розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, з ініціативи працівника, стаття 39 - порядок розірвання строкового трудового договору з ініціативи працівника, стаття 41 визначає додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов; стаття 42 - правила переважного право на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці; стаття 44, яка визначає правила нарахування вихідної допомога, стаття 47, що закріпили обов'язок власника або уповноваженого ним органу провести розрахунок з працівником і видати йому трудову книжку; тощо [11; 12, с.286].

Окрім Кодексу законів про працю України, правове регулювання захисту трудових прав працівників здійснюється за допомогою спеціальних нормативно-правових актів, в яких більш детально визначаються напрямки та порядок захисту цих прав. Такими нормативно-правовими актами, на нашу думку, є:

- Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року, який визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у

трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірною регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати [13]. В рамках нашого дослідження слід вказати, що Розділ IV зазначеного нормативно-правового акту визначає права працівників на оплату праці та їх захист. Так, відповідно до статті 24 Закону, забороняється будь-яке зниження розмірів оплати праці залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання. Стаття 25 закріпила, суб'єкти організації оплати праці не мають права в односторонньому порядку приймати рішення з питань оплати праці, що погіршують умови, встановлені законодавством, угодами і колективними договорами [13]. Крім того, варто зазначити, що вказаний нормативно-правовий акт визначає: форми виплати заробітної плати; строки, періодичність і місце виплати заробітної плати; забороняє будь-які обмеження працівника вільно розпоряджатися своєю заробітною платою; порядок вирішення трудових спорів з питань оплати праці; компенсацію працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з затримкою термінів її виплати; тощо.

- Закон України «Про відпустки», який встановлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи [14].

- Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15

вересня 1999 року. Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту, професійні спілки створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Їх діяльність будується на принципах законності та гласності. Інформація щодо їх статутних і програмних документів є загальнодоступною [15]. А відтак, основним напрямком діяльності профспілок є захист трудових прав працівників. Саме тому, законодавче закріплення їх прав та обов'язків має важливе практичне значення із точки зору захисту всіх трудових прав працівників.

- Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [16].

Вважаємо за необхідне наголосити, що вказаний нами перелік нормативно-правових актів не претендує на вичерпність. Однак, на наше переконання, саме в них визначаються основні правові засади регулювання захисту трудових прав працівників, як найбільш слабкої сторони трудових правовідносин.

Висновок. Підводячи підсумок даного наукового дослідження зазначимо, що захист трудових прав працівників в сучасних умовах має стати одним із пріоритетних напрямків діяльності держави. Однак, на жаль доводиться констатувати, що незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, норми яких спрямовано на регулювання захисту різних трудових прав працівників, законодавство у зазначеній сфері має велику кількість недоліків та прогалин, що в свою чергу дає

роботодавцям реальні можливості без перешкод порушувати трудові права працівників. Бездіяльність держави у вказаному напрямку підтверджується, наприклад тим, що вже багато років Трудовий кодекс України знаходиться на стадії розробки, проте реальних кроків щодо його запровадження так здійснено і не було.

Література:

1. Вавженчук В. Я. Сутність поняття "конституційні трудові права" [Електронний ресурс] / В. Я. Вавженчук // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 89-93.
2. Бурак В. До поняття правового захисту трудових прав працівників / В. Бурак // Радник. Український юридичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radnuk.info/statii/253-trydpr/15405-2011-01-23-02-48-17.html>
3. Международная научно-практическая конференция «Трудовое право: актуальные проблемы теории и практики» (Третьи Пашковские чтения) // Правоведение. – 2006. – № 4. – С. 33-39.
4. Гусов К.Н. Трудовое право России: учеб. / К.Н. Гусов, В.Н. Толкунова. – М.: ТК Велби; Проспект, 2004. – 496 с
5. Сырых В.М. Теория государства и права: Учебник. – М., 2001
6. Мельник О.М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні. / О.М. Мельник. – Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2002. – 362 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
8. Проблемы общей теории права и государства / Под общ. ред. В.С.Нерсесянца. – М.: НОРМА-ИНФРА•М, 1999. – 832 с.
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: "Укр. енцикл." т. 4: Н – П. – 2002. – 720 с.
10. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/conv>

11. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv>

12. Мартинов П. М. Механізм правового регулювання захисту трудових прав працівників / П. М. Мартинов // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 283-288.

13. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr>

14. Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 № 504/96-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-vr/conv>

15. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 № 1045-XIV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>

16. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

References:

1. Vavzhenchuk V. Ya. Sutnist poniattia "konstytutsiini trudovi prava" [Elektronnyi resurs] / V. Ya. Vavzhenchuk // Forum prava. – 2009. – № 3. – S. 89-93.

2. Burak V. Do poniattia pravovoho zakhystu trudovykh prav pratsivnykiv / V. Burak // Radnyk. Ukrainskyi yurydychnyi portal [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.radnyk.info/statti/253-trydpr/15405-2011-01-23-02-48-17.html>

3. Mezhdunarodnaia nauchno-praktycheskaia konferentsiia «Trudovoe pravo: aktualnye problemy teoryi u praktyku» (Trety Pashkovskye chteniia) // Pravovedeniye. – 2006. – № 4. – S. 33-39.

4. Husov K.N. Trudovoe pravo Rossyy: ucheb. / K.N. Husov, V.N. Tolkunova. – M.: TK Velby; Prospekt, 2004. – 496 s

5. Сыгыkh V.M. Teoriia hosudarstva y prava: Uchebnyk. – M., 2001

6. Melnyk O.M. Problemy okhorony prav subiektiv intelektualnoi vlasnosti v Ukraini. / O.M. Melnyk. – Kharkiv: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, 2002. – 362 s.

7. Skakun O.F. Teoriia derzhavy i prava: Pidruchnyk / Per. z ros. – Kh.: Konsum, 2001. – 656 s.

8. Problemy obshchei teoryi prava y hosudarstva / Pod obshch. red. V.S.Nersesiansa. – M.: NORMA-YNFRA•M, 1999. – 832 s.

9. Iurydychna entsyklopediia: v 6 t. / Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. – K.: "Ukr. entsykl." t. 4: N – P. – 2002. – 720 s.

10. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/conv>

11. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 10.12.1971 № 322-VIII [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv>

12. Martynov P. M. Mekhanizm pravovoho rehulivannia zakhystu trudovykh prav pratsivnykiv / P. M. Martynov // Forum prava. – 2010. – № 2. – S. 283-288.

13. Zakon Ukrainy «Pro oplatu pratsi» vid 24.03.1995 № 108/95-VR [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr>

14. Zakon Ukrainy «Pro vidpustky» vid 15.11.1996 № 504/96-VR [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-vr/conv>

15. Zakon Ukrainy «Pro profesiini spilky, yikh prava ta harantii diialnosti» vid 15.09.1999 № 1045-XIV [Elektronnyi resurs] Rezhym

dostupu:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>

16. Закон України «Про окhorону прати» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

Котова Л.В. К вопросу правового регулирования защиты трудовых прав работников. – Статья.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, исследованы теоретические подходы к толкованию понятия «защита трудовых прав работников». Предоставлено авторское понимание понятия «правового регулирования защиты трудовых прав работников». Констатировано, что, несмотря на большое количество нормативно-правовых актов, нормы которых направлены на регулирование защиты трудовых прав работников, законодательство в указанной сфере имеет большое количество недостатков и пробелов, что в свою очередь дает работодателям реальные возможности беспрепятственно нарушать трудовые права работников.

Ключевые слова: права, трудовые права, работник, правовое регулирование, защита трудовых прав, нормативно-правовой акт.

Kotova L. On the issue of legal regulation of labor rights protection of workers. - Article.

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists, the theoretical approaches to the interpretation of the concept of "protection of labor rights of workers" are researched. Author's understanding of the concept of "legal regulation of the protection of workers' labor rights" is provided. It has been stated that despite a large number of normative legal acts the norms of which are aimed at regulating the protection of labor rights of workers, the legislation in this area has a large number of shortcomings and gaps, which in turn gives employers real opportunities without barriers to violate labor rights of employees.

Keywords: rights, labor rights, worker, legal regulation, protection of labor rights, normative-legal act.

Авторська довідка:

Котова Любов Вячеславна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Стаття подана до друку: 1.06.2017р.